

מקורות

לא יישבו בארצך: שמות 23:33

וְנִתְּנָם יְהוָה אֱלֹהֵיךָ לְפָנֶיךָ וְהִפִּיתָם הַחֲרָם תַּחֲרִימְ אֹתָם לֹא-תִכְרַת לָהֶם בְּרִית וְלֹא תִחַנְּנֵם: דברים 7:2

משנה תורה הלכות עבודה זרה פרק 4-10:3

אין מוכרין להם בתים וּשְׂדוֹת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וּבִסְוִיָּא מוֹכְרִין לָהֶם בְּתִים אֲבָל לֹא שְׂדוֹת. וּמִשְׁכִּירִין לָהֶם בְּתִים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבִלְבַד שְׂלֵא יַעֲשׂוּ שְׂכונָה וְאִין שְׂכונָה פְּחוֹת מִשְׁלֶשָׁה. וְאִין מִשְׁכִּירִין לָהֶם שְׂדוֹת. וּמִפְּנֵי מַה הִחְמִירוּ בְּשֶׁדָה, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׂתִים, מִפְּקִיעָה מִן הַמַּעֲשָׂרוֹת וְנוֹתֵן לָהֶם חֲנִיָּה בְּקִרְקַע. וּמִתֵּר לְמַכֵּר לָהֶם בְּתִים וְשְׂדוֹת בְּחוּצָה לְאֶרֶץ מִפְּנֵי שְׂאִינָה אֲרָצָנוּ:

אף במקום שהתירו להשפיר לא לבית דירה התירו מפני שהוא מכניס לתוכה עבודת כוכבים וְנֹאמֵר (דברים ז כו) "לא תביא תועבה אל ביתך". אֲבָל מִשְׁכִּיר לָהֶן בְּתִים לַעֲשׂוֹתֵן אוֹצֵר. וְאִין מוֹכְרִין לָהֶן פְּרוֹת וְתַבּוּאָה וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן בְּמַחְבֵּר לְקִרְקַע... וּמִפְּנֵי מַה אִין מוֹכְרִין לָהֶן שְׂנֹאֲמֵר (דברים ז ב) "ולא תחנם" לא תתן להם חנייה בקרקע שאם לא יהיה להם קרקע ישיבת עראי היא. וְכֵן אֲסוּר לְסַפֵּר בְּשִׁבְחֵן וְאֶפְלוּ לִזְמֹר כַּמָּה נֶאֱמָר עוֹבֵד כּוֹכָבִים זֶה בְּצוּרָתוֹ. קָל וְחֹמֵר שְׂיִסְפֹר בְּשִׁבְחַ מַעֲשֵׂיו אוֹ שְׂיִחַבֵּב דְּבַר מִדְּבָרֵיהֶם שְׂנֹאֲמֵר וְלֹא תִחַנְּנֵם לֹא יְהִיָּה לָהֶם חֵן בְּעֵינֶיךָ, מִפְּנֵי שְׂגוּרָם לְהַדְּבִיק עִמּוֹ וְלִלְמַד מִמַּעֲשָׂיו הַרְעִים. וְאֲסוּר לְתַן לָהֶם מִתְּנַת חֲנָם אֲבָל נוֹתֵן הוּא לְגַר תּוֹשֵׁב שְׂנֹאֲמֵר (דברים יד כא) "לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכר לנכרי", בְּמַכִּירָה וְלֹא בְּנִתְיָנָה:

משנה תורה הלכות עבודה זרה פרק 10:2

מִכָּאֵן אֵתָּה לְמַד שְׂאֲסוּר לְרַפְּאוֹת עֲכוּ"ם אֶפְלוּ בְּשִׁכְר. וְאִם הִיָּה מִתְּרֵא מִהֵן אוֹ שְׂהִיָּה חוֹשֵׁשׁ מִשׁוּם אִיבָה מִרְפָּא בְּשִׁכְר אֲבָל בְּחֲנָם אֲסוּר

תלמוד בבלי עבודה זרה 26א

סבר רב יוסף למימר אולודי עובדת כוכבים בשבתא בשכר שרי משום איבה א"ל אב"י יכלה למימר לה דידן דמינטרי שבתא מחללין עלייהו דידכו דלא מינטרי שבתא לא מחללין

תלמוד בבלי יומא 85ב

ועבודה דוחה שבת קל וחומר לפקוח נפש שדוחה את השבת נענה רבי אלעזר ואמר ומה מילה שהיא אחד ממאתים וארבעים ושמונה איברים שבאדם דוחה את השבת קל וחומר לכל גופו שדוחה את השבת

רבי יונתן בן יוסף אומר (שמות לא, יד) כי קודש היא לכם היא מסורה בידכם ולא אתם מסורים בידה

ר' שמעון בן מנסיא אומר (שמות לא, טז) ושמרו בני ישראל את השבת אמרה תורה חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה

תלמוד בבלי עבודה זרה 26א

ורמינהו יהודית מילדת עובדת כוכבים בשכר אבל לא בחנם אמר רב יוסף בשכר שרי משום איבה

סבר רב יוסף למימר הא דתניא העובדי כוכבים ורועי בהמה דקה לא מעלין ולא מורדין אסוקי בשכר שרי משום איבה

עבודה זרה 6ב

הוא מינאה דשדר ליה דינרא קיסרנאה לרבי יהודה נשיאה ביום אידו הוה יתיב ריש לקיש קמיה אמר היכי אעביד
אשקליה אזיל ומודה לא אשקליה הויה ליה איבה א"ל ריש לקיש טול זרוק אותו לבור בפניו אמר כל שכן דהויה ליה
איבה כלאחר יד הוא דקאמינא

טור יורה דעה.

ואסור לשלוח לו דורון ולקבלו ממנו ואם אי אפשר לו שלא יקבלנו משום איבה יקבלו ממנו ולא יהנה בו

תלמוד בבלי גיטין 59ב

משנה: **מתני'** אלו דברים אמרו מפני דרכי שלום כהן קורא ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל מפני דרכי שלום
מערבין בבית ישן מפני דרכי שלום

בור שהוא קרוב לאמה מתמלא ראשון מפני דרכי שלום

מצודות חיה ועופות ודגים יש בהן משום גזל מפני דרכי שלום ר' יוסי אומר גזל גמור

מציאת חרש שוטה וקטן יש בהן משום גזל מפני דרכי שלום ר' יוסי אומר גזל גמור

עני המנקף בראש הזית מה שתחתיו גזל מפני דרכי שלום ר' יוסי אומר גזל גמור

אין ממחין ביד עניי עובדי כוכבים בלקט שכחה ופאה מפני דרכי שלום:

גיטין 61א

אין ממחין ביד עניי נכרים בלקט בשכחה ובפאה מפני דרכי שלום: ת"ר מפרנסים עניי נכרים עם עניי ישראל
ומבקרין חולי נכרים עם חולי ישראל וקוברין מתי נכרים עם מתי ישראל מפני דרכי שלום

משנה תורה הלכות מלכים ומלחמות 10:12

צו חכמים לבקר חוליהם ולקבור מתיהם עם מתי ישראל ולפרנס ענייהם בכלל עניי ישראל מפני דרכי שלום הרי
נאמר טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו ונאמר דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום (משלי 3:17)

שולחן ערוך יורה דעה 151:12

.מִתְּרַ לְפָרְנֵס עֲנִיֵיהֶם וְלִבְקֵר חוֹלֵיהֶם, וְלִקְבֹר מֵתֵיהֶם, וְלְהַסְפִּידָן וְלְנַחֵם אֲבֵלֵיהֶם, מִשּׁוּם דְרָכֵי שְׁלוֹם

באר היטב: ענייהם

משמע אפילו בלא עניי ישראל ש"ך וכ"כ הב"ח שכן נהגו וכ"כ הט"ז

גיטין 59א

א"ל אביי לרב יוסף מפני דרכי שלום דאורייתא היא א"ל דאורייתא ומפני דרכי שלום

כל התורה כולה נמי מפני דרכי שלום היא דכתיב (משלי ג, יז) דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום

דרכי שלום והגדרתם, הרב א.י. אונטרמן

יש אפיא צורך לפרש את המובן האמיתי של המושג "דרכי שלום", שאינו בבחינת מדת חסידות ולא כאמצעי להגן
על עצמינו, אלא נובע מעצם המוסר של תורה"ק. ואולי יש לפעמים גם בין נאמני התורה שלא חדרו לעומק המושג
...הזה, כפי שהוא מתבלט מדברי חז"ל, ולכן מצוה להרחיב את הדיבור בענין זה אעפ"י שלכאורה אין כאן חידוש

ואעפ"י שהתקנה עצמה היא מדברי סופרים השורש שלה יונק מהכתוב שנתיות התורה הן שלום. ובכן למדין אנו כי דרכי התורה ונתיבותיה הן בנועם ובשלום ומכוונת להמטרה הגדולה שלנו להידמות במעשינו להבורא יתברך: מה הוא טוב ומרחם אף אתה תשאף להיות טוב ומרחם לכל. ולכן הרמב"ם מביא כיסוד ושורש להתקנות האמורות לעשות צדקה וחסד גם לגוים את הכתוב "טוב ה' לכל ורחמיו כעל כל מעשיו" שהיא המטרה לשאיפתינו... ואח"כ "דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום" שהן מובילות למטרה זו

יוצא מזה כי דרכי שלום שתקנו חכמינו יונקים את קיומם מעומק העיון של מוסר תורה"ק, וזהו המקור לכח הכרעה בענינים של הלכה כמו שהבאנו קודם. לכל מה שניתקן מפני דרכי שלום צריך להיות יחס של מסירות להנהגה המובילה לארחות חיים של היהדות כמו שנקבעו ע"י חכמי התורה. וכמו שאי אפשר לקרוא שומר תורה ומצוה למי שמזלזל בהלכות קבועות בדברי סופרים, כמו יו"ט שני או בשר עוף בחלב וכדומה, כן אין לתת את התואר הזה של שמירת תורה ומצוות למי שמסרב לקיים חיובים מוסריים הנוגעים לזולת, כמו התקנות של דרכי שלום. כי כל זה נובע ממקור חיים של תורתנו ע"י השתלשלותה של תורה שבע"פ. שלום.

דרכה של הלכה, פרופ' דניאל ספרבר

כבוד הבריות: שנאמר בתחילת פרק יום הכיפורים שהגם רחיצה היא אחד מן העינויים ב"כ, [אלא] הכלה רוחצת את פניה. והטעם מתפרש ע"פ ר' חנינא בן תרדיון: "כדי שלא התגנה על בעלה". וכן אין מונעין תכשיטין מן הכלה כל שלושים יום לאבלותה (יומא עג:א). ואין היתר רחיצת פני הכלה דבר של מה בכך, שהרי כמה מראשונים סוברים שרחיצה אסורה ב"כ מן התורה. הרמב"ם כותב ה"ל סנהדרין כד:י "כל אלו דברים לפי מה שיראה הדיין שזה ראוי לכך, ושהשעה צריכה. ובכל יהיו מעשיו לשם שמים ואל יהיה כבוד הבריות קל בעיניו."

הרב ולדינברג על מכשיר שמיעה חשמלי ע"י חרש בשבת: "אין לך כבוד הבריות גדול מזה ... משום כבוד הבריות התיירו לטלטל אבנים לקנח ... טלטול דרבנן נדחה."

דרכי נועם, דרכי שלום: נשים אינן מצוות בפרו ורבו. משך חכמה.

"ומסיים ה' עוז לעמו יתן. שאין זה עקירת דבר מן התורה, כי ה' נתן עוז וכוח לעמו, שהם ת"ח, בדבר זה להיות מקילין בדבר, שהרי ה' יברך את עמו בשלום, ואין כאן שלום אם תתעגן. ובדרך הזה יתפרש המקרא "ישא ה' פניו אליך", גם לעקור דבר מן התורה, לפי – שישים ה' לך שלום" המהרש"א בחידושי הלכות ואגדות לסוף מס' יבמות 122ב

לפנים משורת הדין: בר מידת סדום, מי שפרע, ועשית הישר והטוב

5 מתוך 6 מודלים של אליעזר חדד

המודל השני מתבסס על מגבלות כוחה של מדינת ישראל בגלל לחצים בין-לאומיים. במצב זה שבו אין "ידה של המדינה תקיפה" לא חלות כל הגבלות הלכתיות באשר למוסלמים ולנוצרים שכבר יושבים בארץ ואפשר להעניק להם את מלוא הזכויות הנהוגות במדינה ללא צורך בהגדרתם גרים תושבים, כיוון שאינם עובדי עבודה זרה

המודל השלישי מבסס את זכויות הנכרים על כך שמדינת ישראל הוקמה מתוקף החלטת האומות המאוחדות וריבונותה יונקת מכוח הסכמתן של אומות העולם. הסכמה זו התנתה את הקמת מדינת היהודים באופייה הדמוקרטי ובשוויון הזכויות לנכרים החיים בה שהוא חלק ממנו. מבחינה זו מדינת ישראל אינה מדינה סוברנית תקציר ששותפות בה גם אומות העולם. לכן חוקי ההלכה בדבר הנוכרי אינם תקפים, והמדינה 9אלא מדינה רשאית לעצב את חוקיה על פי נורמות דמוקרטיות אפילו כשמדובר בנכרים עובדי עבודה זרה

המודל הרביעי התבסס על האיסור להפר אמנות בין-לאומיות והצהרות שהמדינה התחייבה להן כדי למנוע "חילול השם" שעלול להיגרם בשל כך. מגילת העצמאות הייתה הבטחה ממלכתית פומבית והיא מחייבת מבחינה

הלכתית. לכן על מדינת ישראל לקיים את הצהרתה במגילה לקיים שוויון זכויות לכל אזרחיה ללא הבדל דת, גזע ומין.

המודל החמישי מוצא את יסודותיהן של הנורמות הבין-לאומיות שהתחדשו בעת האחרונה ב"דרכי נועם" שעליהן ציוותה התורה ובתקנות שתוקנו "מפני דרכי שלום ביחסים בין יהודים לגויים.

לפי מודל זה תקנות אלו לא נקבעו מסיבות תועלתניות אלא מתוך הכרה בכך שהשלום בין בני אדם מוצב כתכליתה הכללית של התורה

המודל השישי מציב גישה הלכתית רדיקלית יותר. לפי מודל זה דרושה התחדשות הלכתית עקרונית בתחום, כיוון שהתפתחותן של הנורמות האנושיות בקרב אומות העולם מחייבת עדכון מקיף של היחס לנוכרים. כל ההלכות שנאמרו בעבר התייחסו לגויים אשר אמונתם האלילית השפיעה על התנהגותם הלא מוסרית. לכן הלכות אלו אינן נוגעות בגויי זמננו האוחזים בעמדות דתיות מוסריות. אשר על כן מגילת העצמאות היא בסיס נאות ליחס לנוכרים במדינת ישראל.

משנה תורה הל' עבודת כוכבים 10:6

אין כל הדברים האלו אמורים אלא בזמן שגלו ישראל לבין העובדי כוכבים או שיד עכו"ם תקיפה על ישראל אבל בזמן שיד ישראל תקיפה עליהם אסור לנו להניח עובדי כוכבים בינינו ואפילו יושב ישיבת עראי או עובר ממקום למקום בסחורה לא יעבור בארצנו אלא עד שיקבל עליו שבע מצות שנצטוו בני נח שנאמר לא ישבו בארצך אפילו לפי שעה ואם קבל עליו שבע מצות הרי זה גר תושב ואין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג אבל שלא בזמן היובל אין מקבלין אלא גר צדק בלבד

השגות הראב"ד

ואפילו יושב ישיבת עראי או עובר ממקום למקום בסחורה לא יעבור בארצנו. א"א זאת לא מצאנו ולא שמענו מעולם והפסוק שהוא מביא בז' אומות הוא ואפילו לדבריו ישיבה כתיב בהו ולא העברה:

אבל שלא בזמן היובל אין מקבלין אלא גר צדק בלבד. א"א איני משוה לו בישיבת הארץ:

כספ משנה

טעמו לומר שאע"פ שאין מקבלין גר תושב בזמן שאין היובל נוהג אם קבל שבע מצות למה ימנעו אותו מישיבת הארץ הא ליכא למיחש ביה פן יחטיאו. ולדעת רבינו נראה לומר דאין ה"נ שאם מעצמו קיבל עליו שבע מצות שאין מונעין אותו מישיבת הארץ ולא בא לומר אלא שאין בית דין מקבלין אותו

דברים 17-16:23: לא-תסגיר עבד אל-אֲדֹגְיוֹ אֲשֶׁר-יִנְצַל אֵלֶיךָ מֵעַם אֲדֹגְיוֹ:

עמך יִשָּׁב בְּקִרְבְּךָ בְּמִקְוֵם אֲשֶׁר-יִבְחַר בְּאֶחָד שְׁעָרֶיךָ בְּטוֹב לוֹ לֹא תוֹנֶנּוּ: (ס)

Nachum Rabinovitch: Halachik View of the Non-Jew, Tradition

The Ger Toshav, like the fugitive slave, is entitled to more than just admission to the country. To both applies the mandate of the Torah: "He shall dwell with you, in the midst of you, in the place which he shall choose within one of your gates, as it pleases him; you shall not vex him."

The Rabbis explain in the Sifri: "in the place that he shall choose" – where his livelihood is to be found; "in one of your gates" – he is not to be set wandering from place to place." The residents of the town

may not complain that he is competing with them in order to force him to move on. On the contrary they are obligated to sustain him. This law applies only under the ideal conditions of Jewish independent statehood. "A ger toshav is only accepted when the Yovel is in operation." However, at any time any one who keeps the seven commandments may not be excluded dwelling in the land."

ויקרא 25:35: וְכִי-יָמוּךְ אֶחָיִךְ וַיִּמָּטֶה יָדוֹ עִמָּךְ וְהִחֲזַקְתָּ בּוֹ גֵר וְתוֹשֵׁב וְחֵי עִמָּךְ:

רש"י: אף אם הוא גר או תושב; ואיזהו תושב? כל שקבל עליו שלא לעבוד ע"ז ואוכל גבלות (עי' ספרא)

רמב"ן: וטעם וחי אחיך עמך שיחיה עמך והיא מצות עשה להחיותו שממנה נצטוינו על פקוח נפש במצות עשה

Nachum Rabinovitch

Ramban formulate the laws in the following manner: "We are commanded to sustain a Ger Toshav, to save him from harm (if he is drowning or if a ruin fell on him, we must try with all our power to save him). And if he is sick, we must treat him. ... This is for them 'saving' a life which suspends the Shabbat." Supplement to the Mandatory Commandments 16.